

به نام خدا

سومین نشست دهمین همایش دوسالانه اقتصاد اسلامی
سرمایه گذاری و اشتغال در اقتصاد اسلامی و اقتصاد ایران

گزارش دبیر همایش:

جایگاه علم و دین در سیاست گذاری اشتغال و سرمایه گذاری

۱۳۹۶/۸/۱۵

دانشگاه الزهراء س

دکتر مرتضی عزتی

دبیر همایش و رئیس انجمن علمی اقتصاد اسلامی ایران

دهمین همایش دوسالانه اقتصاد اسلامی

« اقتصاد اسلامی و چالش های اصلی اقتصاد ایران:

توسعه، عدالت و اشتغال »

اقتصاد ایران با چالش های مهمی در زمینه توسعه و تحقق آرمان های قانون اساسی روبرو است. بسیاری از آرمان ها نتوانسته است تحقق بیابد و روند مورد انتظار در زمینه توسعه، تحقق نیافته است. از مهمترین چالش های اقتصاد ایران زمینه های توسعه، عدالت و اشتغال هستند. بر همین پایه، دهمین همایش دوسالانه اقتصاد اسلامی با موضوع اقتصاد اسلامی و چالش های اصلی اقتصاد ایران در زمینه عدالت، اشتغال و توسعه برگزار می شود. امیدواریم یافته های علمی اندیشمندان در این زمینه بتواند در چارچوب این همایش، گردآوری شود و برای سیاست گذاری و برنامه ریزی در اختیار مسؤولان قرار گیرد. از همه اندیشمندان و پژوهشگران دعوت می کنیم با ارائه مقاله های ارزشمند خود به این همایش در جهت تحقق آرمان های توسعه ایران اسلامی ما را یاری فرمایند.

دبیرخانه همایش از مقاله ها، در چارچوب موضوع اصلی همایش در زمینه های زیر استقبال می کند.

محورهای همایش

توسعه، توسعه انسانی، توسعه پایدار، رشد اقتصادی، فرصت‌ها، برخورداری از مواهب توسعه، برنامه‌ریزی، سیاست‌گذاری، آموزش، بهداشت، مشارکت همگانی، توسعه تجاری، توسعه مالی و مانند اینها.

عدالت، فقرزدایی، رفاه، تامین اجتماعی، فرصت‌ها، حقوق اقتصادی مردم، فساد، تبعیض، قدرت خرید، توان اقتصادی مردم، یارانه، عدالت بین نسلی و مانند اینها.

اشتغال، سرمایه‌گذاری، تامین مالی، بیکاری، نیروی کار، سرمایه، امنیت، ثبات، کار شایسته، خود اشتغالی، اشتغال غیر رسمی و مانند اینها.

برنامه همایش

محل برگزاری	زمان	موضوع نشست	شماره نشست
دانشکده اقتصاد و علوم سیاسی دانشگاه شهید بهشتی	دوشنبه ۱۷/۷/۱۳۹۶	توسعه در اقتصاد اسلامی و اقتصاد ایران	نشست نخست
مرکز مطالعات اقتصادی دانشگاه مفید	دوشنبه ۱/۸/۱۳۹۶	رفاه و فقر در اقتصاد اسلامی و اقتصاد ایران	نشست دوم
دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی دانشگاه الزهرا (س)	دوشنبه ۱۵/۸/۱۳۹۶	اشتغال و سرمایه گذاری در اقتصاد اسلامی و اقتصاد ایران	نشست سوم
دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران	دوشنبه ۲۲/۸/۱۳۹۶	کارکردهای اقتصاد اسلامی در اقتصاد ایران	نشست چهارم
دانشکده اقتصاد دانشگاه علامه طباطبایی	دوشنبه ۶/۹/۱۳۹۶	عدالت در اقتصاد اسلامی و اقتصاد ایران	نشست پنجم
پژوهشکده اقتصاد دانشگاه تربیت مدرس	چهارشنبه ۲۳/۹ /۱۳۹۶	اقتصاد اسلامی و چالش های اصلی اقتصاد ایران: توسعه، عدالت و اشتغال	نشست پایانی دهمین همایش دوسالانه اقتصاد اسلامی

برنامه امروز

زمان	موضوع	سخنران		ردیف
		سمت	نام و نام خانوادگی	
۹:۰۰ تا ۹:۰۵	آغاز برنامه	سرود جمهوری اسلامی ایران		۱
۹:۰۵ تا ۹:۲۰	گزارش دبیر: جایگاه علم و دین در سیاست‌گذاری اشتغال و سرمایه‌گذاری	دبیر همایش، رئیس انجمن اقتصاد اسلامی ایران	دکتر مرتضی عزتی	۲
۹:۲۰ تا ۹:۴۰	نقش نظام بانکی در تامین مالی تولید و اشتغال	قائم مقام رئیس کل بانک مرکزی	دکتر اکبر کمیجانی	۳
۹:۴۰ تا ۱۰:۰۰	اشتغال در ایران	معاون توسعه کار آفرینی و اشتغال وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی	دکتر عیسی منصوری	۴
۱۰:۰۰ تا ۱۰:۲۰	اشتغال و سرمایه‌گذاری در ایران	استاندار کهگیلویه و بویراحمد و نماینده سابق مجلس	دکتر علی محمد احمدی	۵
۱۰:۲۰ تا ۱۰:۴۰	مبانی نظری سرمایه‌گذاری و ملاحظات اسلامی	عضو هیات علمی دانشگاه تربیت مدرس	دکتر امیرحسین مزینی	۶
۱۰:۴۰ تا ۱۱:۰۰	نقش اشتغال، سرمایه و بهره‌وری در رشد اقتصادی ایران	عضو هیات علمی دانشگاه الزهرا س	دکتر حمید کردبچه	۷
۱۱:۰۰ تا ۱۲:۰۰	میزگرد و پرسش و پاسخ	مدیر میزگرد، رئیس دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی دانشگاه الزهرا س	دکتر حمید کردبچه	۸

۱. مقدمه

یکی از چالش‌های مهم کشورهای اسلامی، تشخیص درست جایگاه علم و دین در سیاست‌گذاری اقتصادی (و سیاست‌گذاری در دیگر زمینه‌های اجتماعی) است. برخی بدون درک درست از دین و علم جایگاه علم یا دین را نادیده می‌گیرند.

دین برای آگاهی از وجود خدای یکتا و جهان پس از مرگ و همراه‌های آن آمده و بر پایه وحی الهی استوار است و دانش دین در ۳ حوزه اصلی اصول اعتقادات، فقه احکام و اخلاق با هدف تحقق سعادت اخروی گسترش یافته است. بر این پایه، دین باید و نبایدهایی را نشان می‌دهد که با اجرای آن می‌توان امید داشت به سعادت خداگونه شدن و خواسته‌های زندگی پس از مرگ دست یافت.

علم دانستنی‌هایی است که بر پایه عقل و تجربه بشر و با روش‌های پذیرفته شده در باره واقعیت‌های این جهانی به دست آمده است و هست و نیست‌ها را آنگونه که بتوان از روی آنها راه تحقق هدف‌ها را پیدا کرد، به ما نشان می‌دهد. بر این پایه علم ابزاری برای تحقق خواسته‌های این جهانی است.

دین خدا در قالب وحی الهی تجلی یافته است و از سوی بشر آموزه‌های بسیاری به آن افزوده شده است که درستی و نادرستی برخی از این آموزه‌ها روشن نیست و نمی‌توان به آنها اطمینان کرد.

علم، بر پایه عقل و تجربه همه بشر در طول تاریخ شکل گرفته است. هر چند در این هم انسان‌ها خطاهایی دارند، ولی چون **دین و علم** هر دو بر مبنای ابزارهای خدا دادی به دست آمده است و خدا این جهان و انسان را با درایت آفریده است، چنانچه این دو در جایگاه خود قرار گرفته باشند، تناقض و تعارضی نخواهند داشت.

۲. دین و علم در سیاست‌گذاری اقتصادی

➔ بر پایه روش‌شناسی سیاست‌گذاری اقتصادی، می‌توان ۷ گام برای سیاست‌گذاری تعریف کرد. هر یک از این ۷ گام باید مبتنی بر علم باشد، ولی اگر جامعه‌ای دینی یا ایدئولوژیک داشته باشیم، دین و ایدئولوژی نیز می‌تواند در بخشی از آن نقش ایفا کند:

➔ الف. هدف‌گذاری

می‌تواند با ترکیبی از علم و ایدئولوژی تعیین می‌شود. دست‌یافتنی بودن آن را علم نشان دهد.

➔ ب. شناخت وضع موجود

شناخت وضع موجود برای ترسیم راه و تعیین ابزار رسیدن به هدف ضروری است. شناخت وضع موجود بر پایه روش تجربی انجام می‌شود.

➔ پ. شناخت رابطه میان پدیده‌ها در واقعیت

شناخت رابطه میان پدیده‌ها، تنها زمانی معتبر دانسته می‌شود که مبنای علمی داشته باشد،

➔ ت. سیاست‌گذاری

برای سیاست‌گذاری تنها باید از ابزارهای پیشنهادی علم استفاده کرد.

۲. دین و علم در سیاست‌گذاری اقتصادی

➤ ث. تدوین برنامه

طراحی برنامه یک فن است که مبتنی بر علم و نیز توانایی‌ها و خلاقیت برنامه‌ریز است.

➤ ج. اجرا

تدوین برنامه اجرایی بر پایه تحلیل علمی و مبتنی بر دانسته‌های گام‌های پیشین انجام می‌شود.

➤ چ. نظارت

نظارت می‌تواند پیش از اجرا، در زمان اجرا و پس از اجرا انجام شود. چنانچه جامعه بخواهد اعتقادات را نیز در تصمیم‌گیری دخالت دهد، این ابزارها را با واقعیت‌های وضع موجود و دانستنی‌های علمی دیگر و همچنین اعتقادات تطبیق می‌دهد، چنانچه مغایرتی با آنها نداشته باشد، برای اجرا اقدام می‌شود.

بر این پایه در سیاست‌گذاری، دین می‌تواند در تعیین و هم بر اجرای سیاست نظارت کند، ولی نه در شناخت واقعیت‌ها، نه در تدوین و انتخاب سیاست، نه در تدوین روش‌ها و برنامه‌های اجرایی و نه در تشخیص کارایی و اثر بخشی. البته آن هم اگر از صریح‌های قرآن باشد می‌توان برای زندگی مردم با آن نظارت کرد، نه برداشت‌ها و سنت و مانند اینها. زیرا نظر دانشمندان مسلمان و سنت مسلمانان در هر زمان، خودش معیار معتبری برای پذیرش یا سازگاری با اسلام است.

۳. اشتغال

■ پس از رشد و توسعه، یکی از مهم‌ترین مباحث در کشورهای مختلف، وجود کاری مفید و سازنده برای افراد آن جامعه است. کار مرتبط با توانایی‌ها و استعدادها هر فرد نیازی است که برای هر شخص وجود دارد. هنگامی که افراد شغل دلخواه خود را پیدا نکنند و به آنها بیکار گفته شود یکی از مشکلات کشورها ایجاد می‌شود. دستیابی به اشتغال کامل و حذف بیکاری، به معنای غلبه بر فقر و کاهش ناروایی‌های اجتماعی و اقتصادی نیز هست. وجود بیکاری به این معنا است که فعالیت‌های اقتصادی هماهنگی درستی ندارند و سیاست‌ها نادرست یا ناکارا است.

■ یک بررسی کلی در باره عوامل بیکاری نشان می‌دهد که عوامل داخلی بازار کار مانند عوامل تولید و عوامل اثرگذار بر روی عرضه و تقاضای نیروی کار، سطح تولید ناخالص داخلی و رشد اقتصادی بر بیکاری اثر دارند و همچنین عوامل خارجی اثرگذار را می‌توان عواملی همچون سیاست‌های اقتصاد کلان و تغییرات نهادی ناشی از این سیاست‌ها دانست.

■ رابطه میان رشد واقعی و تغییر در اندازه بیکاری، به قانون اوکان شهرت دارد. قانون اوکان توضیح می‌دهد که در ازای هر درصد از رشد تولید ناخالص واقعی که به مدت یک سال تداوم یابد، بیکاری درصدی کاهش می‌یابد. بر این پایه می‌توان گفت یکی از عوامل موثر بر بیکاری رشد اقتصادی است.

■ Shifflet

■ Okun Law

۴. رشد و توسعه اقتصادی، اشتغال و سرمایه گذاری

• با افزایش در نیروی کار، افزایش در ذخایر و موجودی سرمایه و پیشرفت در دانش و فناوری و مانند اینها، اقتصاد می‌تواند در طول زمان کالاهای بیشتر و بیشتری تولید کند. این رشد به همه مردم این امکان را می‌دهد تا از سطح رفاه و زندگی بهتر استفاده کنند.

• بر این پایه، چنانچه نظریه بیان می‌کند، هم رشد اقتصادی و هم اشتغال تابعی از سرمایه‌گذاری است. برای رسیدن به اینها باید سرمایه‌گذاری افزایش بیابد.

• سرمایه عامل اصلی ایجاد توان تولیدی جامعه است. وجود وجوهی که بتواند به سرمایه تبدیل شود، لازمه سرمایه‌گذاری است. این وجوه می‌تواند یا با پس‌انداز داخلی و یا با تامین از خارج فراهم شود. چنانچه عرضه این وجوه فراهم شود و شخصی سرمایه‌گذار باشد که بتواند و بخواهد از این وجوه برای سرمایه‌گذاری بهره‌برداری کند و مانعی برای او نباشد، سرمایه‌گذاری انجام می‌شود. اگر عرضه نباشد یا تقاضا نباشد یا عامل‌های اثرگذار نامناسب باشند، سرمایه‌گذاری رخ نخواهد داد و سرمایه تشکیل نخواهد شد. بر این پایه اشتغال و رشد و توسعه ایجاد نمی‌شود.

۵. راه حل: سرمایه گذاری و تحریک انگیزه آن بر پایه علم

- پس انداز، ورود سرمایه از خارج و سرمایه گذاری، از سوی انسان ها انجام و رفتار انسانی دانسته می شود. بر پایه علم روانشناسی و اقتصاد، هر انسانی برای هر رفتاری نیاز به انگیزه دارد. انگیزه شخصی اصلی ترین محرک همه رفتارهای انسان ها است.
- پس انداز کننده و سرمایه گذار می خواهند از وجوه یا توانایی های خود به صورت بهینه بهره برداری کنند. این بهینگی در هدف های انسان با حداکثر سازی مطلوبیت، سود یا منافع بیان می شود. در پس انداز و سرمایه گذاری این منافع با پیشینه شدن جمع خالص همه منافع (سودهای) مستقیم و غیر مستقیم و کمینه شدن همه ریسک ها برای پس انداز کننده و سرمایه گذار رخ می دهد.
- بر این پایه ما برای فراهم کردن زمینه های سرمایه گذاری، باید انگیزه های افراد را تحریک کنیم و اگر در گذشته آن را سرکوب کرده ایم، جبران کنیم.
- تحریک انگیزه نیازمند سیاست های مناسب است. سیاست هایی مانند:
 - فراهم کردن زمینه های پس انداز با تامین سود مناسب برای پس انداز کنندگان
 - تامین شرایط مناسب برای فراهم شدن سود قابل قبول برای ورود سرمایه مالی خارجی
 - تسهیل و کاهش هزینه های سرمایه گذاری برای جلب نظر سرمایه گذاران داخلی و خارجی
 - از آنجا که سرمایه داخلی محدود است و بیشتر آن هم به تولید تخصیص داده نمی شود، باید شرایط را برای سرمایه گذار خارجی فراهم کنیم.

۶. انگیزه نفع شخصی در دین

• آیا رسمیت دادن به انگیزه سود و نفع شخصی برای گسترش پس‌انداز و سرمایه‌گذاری با دیدگاه اسلامی سازگار است؟ ۵ گزاره پذیرفته شده زیر را در نظر می‌گیریم:

• ۱. بی‌شک **دین درست** و غیرخرافی و منحرف نشده، با **ذات و فطرت انسان سازگار** است.

• ۲. در علم روانشناسی و علم اقتصاد پذیرفته شده است که انگیزه لذت و درد و به تبع آن مطلوبیت و هدف پیشینه کردن آن ذاتی انسان است و همه انسان‌ها بر این پایه تحریک می‌شوند.

• ۳. خداوند انسان را افرید و عقل و تجربه را به عنوان ابزار شناخت درست به او داد و نتیجه شناخت آنها نباید با دین که خدا داده است ناسازگار باشد.

• ۴. هر جا دیده شود گزاره‌ای به نام دین بیان می‌شود و در قران نیست و با عقل و تجربه خدادادی ناسازگار است، نمی‌توان آن را به نام دین پذیرفت.

• ۵. از نگاه دین الهی مبنا قرار دادن علم برای سیاست‌گذاری و رفع مشکلات این جهانی پذیرفته شده است. بر این پایه انگیزه بودن مطلوبیت و به تبع آن سود و نفع به معنای جامع آن که یک یافته علمی است، پس مورد تایید دین است، مگر اینکه با قران ناسازگار باشد. بر این پایه نگاهی به قران

می‌کنیم تا ببینیم این انگیزه و هدف با قران سازگار است.

۷۰. قران و انگیزه و هدف انسان: نفع طلبی (انگیزه مطلوبیت)

- **در قران، انسان طالب لذت و گریزان از رنج دانسته شده است.** چنانچه در آیه ۸ سوره عادیات قران آمده است: **به درستی که (انسان) به شدت نفع طلب (دوست‌دار شدید) است.** این به معنای ذاتی بودن نفع طلبی انسان است و مفسران و مترجمان قران نیز همین معنا را برای این آیه تایید کرده‌اند.
- همچنین در آیه ۴۹ سوره فصلت آمده است: **انسان از طلبیدن دارائی و نعمت سیر نمی‌گردد و خسته نمی‌شود**، ولی زمانی که بلا و سختی و فقر و فاقه بدو رو کرد، فوراً دلسرد و ناامید می‌گردد (و از خود و زندگی بیزار و گریزان می‌شود).
- در آیه‌های ۱۹، ۲۰ و ۲۱ سوره معارج آمده است: (۱۹) **که انسان مخلوقی طبعاً سخت حریص است.** (۲۰) **چون شر و زیانی به او رسد سخت جزع و بی‌قراری کند.** (۲۱) **و چون خیری به او رسد بخل ورزد.** ترجمه فولادوند
- از این مهم‌تر حتی **این ویژگی را برای پیامبر (ص) نیز صادق دانسته است.** در آیه ۱۸۸ سوره اعراف از زبان پیامبر (ص) چنین آمده است: **... اگر من از غیب آگاه بودم همواره بر خیر و نفع خود می‌افزودم و از آنچه برای من بد (رنج یا زیان آور) بود می‌کاستم.** ... این به معنای آن است که پیامبر (ص) نیز از هر راهی (مجاز) برای نفع خود و دوری از رنج تلاش می‌کرد.
- پس روشن است از دیدگاه قران انسان به صورت ذاتی مطلوبیت طلب است و با این انگیزه کار می‌کند.

۷. قران و انگیزه و هدف انسان: هدف پیشینه سازی

- در آیه ۴۹ سوره فصلت آمده است: **انسان از طلبیدن دارایی و نعمت سیر نمی‌گردد و خسته نمی‌شود**، ولی زمانی که بلا و سختی و فقر و فاقه به او رو کرد، فوراً دلسرد و ناامید می‌گردد (و از خود و زندگی بیزار و گریزان می‌شود).
- در آیه‌های ۱۹، ۲۰ و ۲۱ سوره معارج آمده است: **انسان مخلوقی طبعاً سخت حریص است**. هنگامی که چون شر و زیانی به او رسد سخت جزع و بی‌قراری کند. و هنگامی که نفعی به او رسد بخل ورزد.
- آیه‌های دیگری از قران نیز همین ویژگی را نشان می‌دهند.
- **البته باید توجه داشت که قران آمده است بر پایه همین ویژگی‌های انسان او را هدایت کند**. قران دربرگیرنده آگاهی‌هایی است که اگر انسان به خدا و زندگی پس از مرگ و این آگاهی-ها ایمان بیاورد، کارهای خداپسندانه بسیاری انجام می‌دهد و در مواردی که مقایسه پذیر باشد، نفع اخرتی را بر نفع دنیایی ترجیح می‌دهد.
- **دقت شود که در این کار هیچ اجباری نیست و انسان آزاد است (لا اکراه فی الدین) این کار را انجام بدهد یا ندهد. اگر کردار خداپسندانه انجام داد، پاداشش را (در زندگی پس از مرگ) از خدا خواهد گرفت. اگر نه، خدا خودش می‌داند با او چه کند.**

۸. چند نکته در جمع‌بندی

- بدون شناخت و پذیرش واقعیت انسان نمی‌توان برای رفتار او سیاست‌گذاری کرد.

- باید واقعیت‌ها و واقعیت انسان را با علم شناخت.

- بدون سرمایه‌گذاری، تولید و اشتغال رخ نخواهد داد.

- انگیزه هر فردی نفع است و هدف او حداکثر سازی آن، پس باید برای افزایش تولید، اشتغال و سرمایه‌گذاری، به انگیزه نفع شخصی که ذاتی انسان است در سیاست‌ها رسمیت بخشید و از آن استفاده کرد.

- باید سیاست‌های نادرست سرمایه و سرمایه‌دار ستیزی را کنار گذاشت و سرمایه‌پروری را مبنا قرار داد.

- باید تعاونی‌سازی و بخش خصوصی ستیزی را رها کرد و کارآفرینان و صاحبان بنگاه‌های تولیدی را ارج نهاد.

- موانع راه سرمایه‌گذاری خارجی را برطرف کرد و ارزش هر تولیدکننده‌ای را دانست که بر پایه علم اقتصاد و نیز دیدگاه حضرت امیر (ع) همه ریزه‌خوار تولیدکنندگان جامعه هستند.

سپاس از همکاری، رییس و معاونان گرامی دانشکده و مسوولان ارجمند دانشگاه و نیز همکاران دانشکده،
مسوول محترم سالن و دیگر همکاران بزرگواری که این نشست را ندارک دیدند. همچنین از پژوهشکده اقتصاد
دانشگاه تربیت مدرس

سپاس از توجه شما عزیزان.

به امید آن که هر چیز در جایگاه خود قرار گیرد و ایرانی آباد،
آزاد و سربلند بسازیم.

در پناه خدا سرافراز باشید.

